

el cartipàs

ciutat, patrimoni, memòria

núm. 130 / Olot, desembre 2020

Coordinació: Antoni Mayans i Xavier Puigvert • Edició: Institut de Cultura de la Ciutat d'Olot i Arxiu Comarcal de la Garrotxa

OPINIÓ / REFUNDAR L'ESTANÇA COMUNITÀRIA

Dotar l'espai públic de confort urbà i fer que esdevingui agradable com a lloc d'estada i relació social és el requeriment més exigent del projecte d'espai públic. Acomplir-lo contribueix decisivament a la qualitat urbana i a l'apropiació dels carrers i les places per part dels ciutadans.

Sovint els esforços s'han concentrat a resoldre aspectes relacionats amb la urbanització, com ara el paviment o el mobiliari, però tanmateix el projecte constructiu queda curt per abordar la complexitat de l'espai públic, especialment en centres històrics. L'experiència adquirida demostra que és necessària una mirada integral perquè la transformació sigui efectiva; un plantejament que englobi allò públic i allò privat. El carrer s'estén més enllà del paviment perquè la forma i la vida de l'espai públic depenen, sobretot, de les façanes i del que hi passa al darrere.

Aquest enfoc requereix un equip transversal que abasti des de l'obra civil fins a les polítiques socials i de dinamització econòmica, entenent que la gestió i l'obra són eines complementàries d'un mateix projecte de transformació. Cada projecte, doncs, és un conjunt articulat d'intervencions i acords, més enllà de la urbanització convencional.

A partir d'aquestes premisses, i recollint les impressions del Consell de Barri i els veïns, el Pla de places i places del nucli antic d'Olot (2018) esdevé una eina per a l'activació de l'espai públic del barri vell sobre la base de

tres objectius principals: configurar àmbits d'estada i relació social, dinamitzar les plantes baixes i donar valor al patrimoni.

Assolir el confort urbà implica la construcció d'una atmosfera. A això hi contribueix la introducció del pas de les estacions a les places, amb arbres de fulla caduca i floració rellevant, i la remor de l'aigua de les fonts recuperades. Aquests dos elements, l'arbre i la font, juntament amb el banc, configuren la trilogia que defineix l'àmbit d'estada i trobada.

Als comerços es fomenta la interacció entre l'espai públic i l'interior del local, traient partit dels espais llinars. La transparència i il·luminació dels aparadors, també en planta primera, té la capacitat d'aportar vida i seguretat al carrer. Els establiments de restauració permeten anar un pas més enllà en la configuració d'aquest espai intermedi, a través de porticons, barres desplegable i terrasses aixoplugades sota grans tendals a tocar la façana. Al mateix temps, cada espai públic és apadrinat per un equipament o entitat social que en permeabilitza les façanes, fomenta l'organització d'actes a l'exterior o estén l'activitat en locals desocupats propers. Finalment, l'estratègia per recol·litzar les places amb més baixos vacants pivota sobre la formació de clústers econòmics.

La revalorització del patrimoni passa en primer lloc per reconèixer les singularitats del nucli antic d'Olot, caracteritzat per un conjunt d'edificis

reformats majoritàriament a finals del segle XIX i principis del XX. El seu valor rau en la repetició de tipologies edificatòries i de tècniques constructives tradicionals. És un valor fràgil, que requereix molta cura a l'hora d'intervenir-hi. Tot i ser un bé privat, les façanes tenen una responsabilitat pública innegable a l'hora de conformar el carrer i la identitat de la ciutat. Aquí es proposa la catalogació de les finques de més valor patrimonial; s'hi incorpora un estudi cromàtic i de materials detallat per a cada façana; s'il·luminen puntualment i de forma discreta alguns edificis i es restauren les fonts urbanes monumentals per posar-les de nou en funcionament. El patrimoni i l'atmosfera d'Olot també estan intrínsecament vinculats a l'aigua.

Amb la doble voluntat de maximitzar la transformació amb els recursos disponibles i de reduir la petjada ambiental, la intervenció a cada plaça reutilitza el que existeix per donar-li un nou rumb, refusant partir de zero. Això implica revalorar el caràcter específic de cada espai públic i del seu paisatge ordinari, i fugir d'un projecte homogeneïtzador.

Posar les bases perquè les places i placetes del nucli antic esdevinguin l'estança comunitària de tots els ciutadans és la peça clau, juntament amb les polítiques d'habitatge, per a la regeneració del barri vell d'Olot.

UNPARELLD'ARQUITECTES:
EDUARD CALLÍS, GUILLEM MOLINER

ANIVERSARI / CENTENARI DE LA TORRE MALAGRIDA, D'OLOT

L'any 1920 es van iniciar les obres de construcció de la casa torre de Manuel Malagrida Fontanet al passeig de Barcelona. L'india nascut a Olot, promotor de la urbanització dels terrenys del pla de Llacs l'any 1913, havia presentat els plànols pel maig d'aquell any per aixecar un palau burgès –de fet, rebia el nom de Palacio Malagrida– d'estil noucentista i d'inspiració palladiana. La construcció de l'edifici es va acabar l'any 1922.

Es tractava d'una obra concebuda per Bonaventura Bassegoda Amigó (Barcelona, 1862-1940), un arquitecte de confiança de Malagrida amb qui ja havia treballat en diverses edificacions. De comú acord, van dissenyar un edifici clarament afrancesat, amb coberta mansarda, jardí versallesc i decoració de la façana amb relleus florals. Des de 1994, acull un alberg de joventut de la Xarxa d'Albergs de Catalunya (Xanascat).

ACGAX. FONS AJUNTAMENT D'OLOT

L'octubre passat es retirà la bastida que tapava el frontispici de l'església de Sant Esteve, d'Olot. La neteja i la consolidació havien d'acabar al final d'agost, però per la COVID-19 es van allargar més del previst. Des de feia molts anys la façana presentava un estat de conservació preocupant. Havien caigut algunes parts d'elements decoratius (com les d'un capitell) i es constataren problemes de seguretat ciutadana no desvinculats, d'altra banda, de la urgència d'actuar en un monument protegit, del segle XVIII. La barana ornamental del capdamunt de la façana estava subjectada, des de feia dècades i per assegurar-ne provisionalment l'estabilitat, amb una malla metàl·lica imperceptible des de la distància. Les inspeccions dels experts van constatar la gran deterioració de la pedra i un estat de conservació molt dolent. Hi havia esquerdes, un gran nombre de filtracions d'aigües i humitats, exfoliacions a les columnes i danys en alguns elements arquitectònics. Per això, abans de l'actuació esmentada, durant un llarg període de temps hi hagué instal·lada a la façana una xarxa protectora de 500 m², per evitar qualsevol nou despeniment de pedres.

Els treballs es van iniciar el gener-febrer de 2020 amb les neteges prèvies del parament de la façana i dels elements decoratius: gàrgoles, rosassa, gerres, columnes... Fet això, es van consolidar els suports petris, sense actuar en la recuperació dels volums perduts. Es tractava de conservar, no de

restaurar. Això no obstant, s'han reintegrat les geometries principals, com el contorn i l'emplomat de la rosassa, les tres cornises que segmenten els registres (protegides ara amb una cobertura o protecció metàl·lica, per evitar les filtracions aquoses) i s'han allisat els fusts de les columnes i altres línies visuals.

Sorprengué els tècnics, i a tothom en general, l'existència de full d'or i policromia rogenca i ocre en els capitells, i vermella i blanca al parament. Són colors pàl·lids, no estridents, fruit de l'absorció efectuada per la pedra. Passaven desapercebuts. Se sap que la façana va ser emblanquida abans de mitjan segle XIX i que pintaren les torres d'un color grogós, poc convincent. Però es desconeixia que l'haguessin arribat a policromar, en algunes parts, si més no. A les plaques que es desfeien s'hi ha aplicat morter de calç, adaptant-lo als colors originals, i s'han tapat esquerdes i unit disgregacions per acabar amb les filtracions. Hi ha pendent la petita reparació d'una canalera del campanar i s'està actuant encara als batents de la porta d'entrada, qualificada d'excel·lent pel seu traçat de dibuix geomètric i floral.

Des del punt de vista arquitectònic i artístic, s'ha fet una feina important quant a la seva protecció i per evitar futurs danys irreparables en un monument destacat del patrimoni cultural de la ciutat, qualificat com a BCIN. De la seva conveniència se'n van adonar d'immediat, vist l'informe tècnic, totes les administracions i la part propietària. Tot té, però, la cara i la creu. Aprofitant la bastida, algú (o alguns) s'hi enfilà i es va endur, perquè li van fer peça, les claus de l'alt relleu de sant Pere, posat dins un dels medallons de la part alta de la façana. Durant més de dos segles, l'element iconogràfic de l'apòstol va superar-ho tot, des d'inclèmencies meteorològiques a guerres, fins al moment d'atemptar contra el patrimoni olotí. La façana ha quedat neta, més vistosa i més lluminosa un cop suprimida la pàtina acumulada en més de dos segles. La preocupació és ara la terrassa que envolta l'edifici, força degradada i amb una capacitat de resistència pendent de valorar. Un dictamen tècnic recent (de finals d'octubre) aconsella limitar-hi l'accés, en espera d'una restauració integral.

JOSEP MURLÀ

BREVIARI

El mes de setembre passat va ingressar a l'Arxiu Comarcal de la Garrotxa el fons documental de la primera etapa de **Llibres de Batet**. Aquesta editorial, fundada per la bibliotecària Carme Simon i per la filòloga Teresa Planagumà (+), va publicar entre els anys 1986 i 2008 una quarantena de llibres sobre temàtica garrotxina, alguns dels quals en coedició amb el Museu de la Garrotxa. El fons conté informació sobre les obres publicades, la gestió econòmica i la repercussió a la premsa, entre altres aspectes. L'any 2015, l'editorial va iniciar una nova etapa de la mà de Ricard Sargatal i Àgata Losantos.

...

Ja es pot consultar al repositori www.tdx.cat la tesi doctoral de Jordi Soler Busquets, *La imatge dels museus a través de l'arquitectura. Anàlisi de l'arquitectura exterior dels museus registrats de la província de Girona*, presentada el 5 de desembre de 2019 al Departament d'Història i Història de l'Art de la Universitat de Girona. Entre els centres objecte d'estudi del treball, s'inclouen les fitxes descriptives i analítiques dels tres centres que agrupa **Museus d'Olot** (el Museu Comarcal de la Garrotxa, el Museu dels Volcans i el Museu dels Sants).

...

Entre el 30 de novembre i el 30 de desembre, a la Sala d'actes de l'Arxiu Comarcal de la Garrotxa, es podrà veure l'exposició **Candor i coratge**. L'exposició, organitzada per l'Arxiu Nacional de Catalunya, junt amb el Consolat General del Japó a Catalunya, presenta bona part dels testimonis documentals que conserva l'Arxiu Nacional sobre les relacions teixides durant tot el segle XX entre Catalunya i el país del sol ixent. Unes relacions culturals, institucionals i comercials que els responsables de la mostra han volgut titular "candor i coratge" (extret d'un vers manllevat al poeta Carles Riba) perquè, d'una banda, s'han basat sempre en l'admiració mútua de les dues cultures i, de l'altra, per l'empenta i la iniciativa necessàries que calen per mantenir contactes, relacions i intercanvis entre comunitats tan allunyades físicament.

COL·LECCIÓ LOCAL

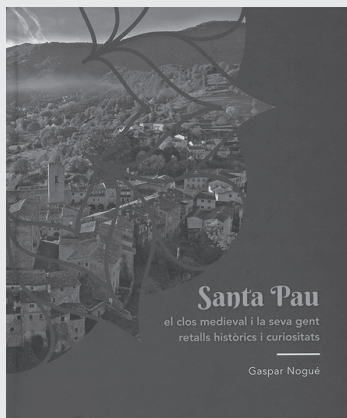
MONOGRAFIES

CARRERES, Joan, et al.,
El comerç i la indústria a Sant Joan les Fonts, 1771-2019, Sant Joan les Fonts: Ajuntament de Sant Joan les Fonts, 2019, 363 p.

ILLAS, Edgar,
The Survival Regime. Global War and the Political, Londres: Routledge, 2019, 232 p.

MUNSO, Narcís,
El xou de l'avi Xeu. Poemari còmic, eròtic, irònic i crític, Sant Joan les Fonts: Editorial Oliveras, 2020, 124 p.

NOGUÉ, Gaspar,
Santa Pau, el clos medieval i la seva gent. Retalls històrics i curiositats, Santa Pau: Gaspar Nogué, 2020, 361 p.

SERÉS, Francesc,
La casa de foc, Barcelona: Proa, 2020, 587 p.

ARTICLES

BARTOLOMÉ, José Luis,
"Juli Cèsar i els pirates", *Auriga*, núm. 103, octubre 2020, p. 12-16.

CANAL, Jordi,
"La escritura y la vida: Benito Pérez Galdós", *Letras Libres*, núm. 224, maig 2020, p. 33-35.

CARRERA, Salvador,
"Pregó Festa Major d'en Bas 2020", *Puigsacalm*, núm. 147, octubre-desembre 2020, p. 20-21.

L'EQUIP DE RECERCA,
"La cultura de l'aigua a la Vall d'en Bas", *Puigsacalm*, núm. 146, juliol-setembre 2020, p. 12-15.

GELIS, Pere,
"XVI Lletissonada. Un recorregut històric", *Puigsacalm*, núm. 145, abril-juny 2020, p. 18-20.

GELIS, Pere,
"Jocs de guerra i bombes de veritat", *Puigsacalm*, núm. 145, abril-juny 2020, p. 24-25.

GELIS, Pere,
"Camins i viatges de principis del segle XX a les altes valls del Fluvià i el Brugent (I). [De Sant Esteve d'en Bas a Sant Feliu de Pallerols pel coll de Morro de Bou]", *Puigsacalm*, núm. 146, juliol-setembre 2020, p. 20-23.

GELIS, Pere,
"Camins i viatges de principis del segle XX a les altes valls del Fluvià i el Brugent (II). Viatge en diligència de Sant Feliu a Olot", *Puigsacalm*, núm. 147, octubre-desembre 2020, p. 5-7.

GUILLOT, Carles,
"El final de l'Edat Mitjana. Les revoltes remences", *Roca de Migdia. Revista de Mieres*, núm. 5, gener 2020, p. 20-23.

GUTIÉRREZ, Jesús,
"Les interrupcions de Sant Lluç", *La Comarca d'Olot*, núm. 2044, 15 octubre 2020, p. 36-38.

"Hereus i pubilles d'Olot i la Garrotxa", *La Comarca d'Olot*, núm. 2044, 15 octubre 2020, p. 42-90.

MARTÍ, Laia,
"Oficis i establiments antics de Sant Esteve d'en Bas. La carnisseria de ca la Seta", *Puigsacalm*, núm. 145, abril-juny 2020, p. 6-9.

MARTÍ, Laia,
"Oficis i establiments antics de Sant Esteve d'en Bas. La serralleria de can Caia", *Puigsacalm*, núm. 146, juliol-setembre 2020, p. 5-7.

MARTÍ, Laia,
"Oficis i establiments antics de Sant Esteve d'en Bas. La teuleria de la Dou", *Puigsacalm*, núm. 147, octubre-desembre 2020, p. 5-7.

MARTÍ, Laia,
"Cent anys portant l'aigua de la Pinya a Olot", *Puigsacalm*, núm. 147, octubre-desembre 2020, p. 14-17.

MERINO, Imma,
"Feministes i antifeministes als Estats Units dels anys setanta [A propòsit de la minisèrie Mrs. America]", *L'Avenç*, núm. 473, novembre 2020, p. 60-64.

PONTACQ, Joan,
"Toponímia de Mieres", *Roca de Migdia. Revista de Mieres*, núm. 5, gener 2020, p. 16-17.

PUIG, Miquel,
"El pas de les guerres per Sant Esteve i la vall d'en Bas. De la guerra de Successió (1703-1714) a la guerra del Francès (1808-1814)", *Puigsacalm*, núm. 145, abril-juny 2020, p. 12-13.

REIXACH, Albert,
"La promoción de símbolos identitarios en tiempos de 'crisis': el caso de las ciudades y villas catalanas entre mediados del siglo XIV y finales del siglo XV", *Hispania*, vol. LXXX/265, maig-agost 2020, p. 343-372.

SELLAS, Jordi,
"Les quatre cares del tetris", *El Món d'Abir*, núm. 16, 2020, p. 75-87.

SOCORREGUT, Josep,
"Com era Mieres l'any 1885? (I): Sant Andreu de Ruïlles", *Roca de Migdia. Revista de Mieres*, núm. 5, gener 2020, p. 13-15.

SOLÀ, Xavier,
"Guerra dels Segadors (1640-1659) i altres conflictes amb França", *Puigsacalm*, núm. 145, abril-juny 2020, p. 10-11.

TEXTOS ELECTRÒNICS

BARTOLOMÉ, José Luis,
"Introducció", dins *Quatre quartets de T.S. Eliot. Versió catalana de Lluís Maria Aragó* (1965). Introducció de José Luis Bartolomé. Transcripció i revisió del text: José Luis Bartolomé i Pep Vila. *Vademècum*, 27 octubre 2020, p. 5-13. Disponible a <<https://mariatoldra.com>>

SERRA, Joan,
"Escola catalana: cap a on", *El diari de l'educació*, 16 juny 2020. Disponible a <<https://diarieducacio.cat>>

JOAN BARNADAS (joan.barnadas@gmail.com)

L'any del centenari de la Galeria d'Olotins Il·lustres vaig tenir l'oportunitat de fer-ne una ressenya històrica, però, després de donar-hi unes quantes voltes, me'n vaig inhibir perquè costa molt ser just amb les persones d'altres temps. Aquesta digressió ve al cas perquè he paït molt malament que els regidors comunistes, socialistes i espanyolistes de l'Ajuntament de Barcelona retiressin la medalla de la ciutat a Heribert Barrera. O sigui, al primer president del recuperat Parlament de Catalunya, però també al soldat antifeixista, a l'exiliat, al demòcrata, a l'antifranquista, al catalanista i al polític republicà. Tot per unes declaracions desafortunades fetes fa anys, a les acaballes de la seva vida. No té cap sentit. Si no fos que li tenien guardada.

Ser un jove colomí díscol i independent en un comitè executiu d'ERC sense majories clares, em va permetre tenir una molt bona relació personal i política amb el president Barrera. M'apreciava. Fins al punt que, durant el primer govern tripartit, em va incloure en un reduït grup de militants que ens reuníem per fer seguiment d'aquell experiment polític, que ell no veia amb bons ulls. No en va, el pacte del Tinell traspassava una de les seves línies vermelles: cap acord amb els comunistes. La intransigent posició política de l'Heribert no em va sorprendre gens perquè era exactament la mateixa que mantenien els meus veterans correligionaris. Ells tampoc no havien oblidat qui eren, de veritat, els comunistes.

Durant la darrera guerra espanyola, la Federació de Sindicats d'Olot, que agrupava les societats obreres no adherides a la CNT, no va poder tenir mai representació

al Consell Municipal perquè el PSUC, un partit sense cap suport popular, es va subrogar la seva representació institucional. Més tard, va fer mans i mànigues per apartar de les institucions el POUM, un partit comunista revolucionari crític amb l'autoritarisme estalinista, que a la ciutat d'Olot estava sòlidament implantat. Era la quarta força electoral per darrere dels republicans d'esquerra, la Lliga i els republicans de dreta, just per davant dels carlins i, des del 1934, comptava amb un regidor a l'Ajuntament. Donat que la resta de partits i sindicats no varen acceptar apartar del consistori els militants del POUM, el PSUC es va retirar i va organitzar una campanya de difamació contra la resta de regidors, fent-los responsables de la carestia dels aliments i de l'alt preu dels lloguers. Finalment, gràcies a una imposició del govern de la Generalitat, els regidors Llorenç Sala, Àngel Blanch i Antoni Casadellà, i el jutge popular Pelegrí Serrat varen ser apartats dels seus càrrecs. Desactivat el rival més proper, el PSUC es va reincorporar a l'Ajuntament i, aliat amb la CNT, va apartar ERC. Aleshores els republicans varen buidar el pap: deien que la Comissió de Govern estava constituïda per unes organitzacions "de les quals una jamai ha mesurat les seves forces en la contesa electoral (amb l'aggravant que uns aconsellaven la majoria de les vegades als seus militants de *no votar*) i les altres dues representen forces indiscutiblement minoritàries, que si algun sufragi obtenien era perquè es presentaven coaligades amb altres partits que, com el nostre, arrossegueu enormes masses d'opinió". Per concloure que "hostes vingueren i de casa ens tragueren".

UN TOC AMB EL PEHOC / EL TOC DE QUEDA

L'empitjorament de la situació provocada per la pandèmia del coronavirus ha portat el Govern a decretar la prohibició de transitar per l'espai públic durant la nit. Tot i que ràpidament hem fet servir l'eufemisme "confinament nocturn", durant els primers dies de l'aplicació de la mesura estava en boca de tothom l'expressió "toc de queda".

La paraula "toc" ve del verb tocar i "queda" prové del llatí *quietus*, que vol dir *quiet*. Per tant, fa referència al senyal que servia per indicar que tothom romangués a casa seva. Antigament, quan les campanes s'usaven sempre que es produïa una situació excepcional o de perill, aquest avís es feia des del campanar de l'església.

En algunes poblacions, la campana que feia el toc de queda era coneguda com a "seny del lladre". Per metonímia, també es designava d'aquesta manera l'hora del toc o la mateixa prohibició de sortir. El mot "seny" ve de la paraula llatina *signum* (senyal) que, en català antic, s'usava per anomenar les campanes grosses, mentre que les petites eren les esquelles. Quan sonava el seny del lladre tothom sabia que es tancaven les portes de la muralla i que qui transités pels carrers podia ser considerat un malfactor.

Hi ha qui diu que l'expressió "toc de queda" prové del castellà i que en català s'hauria de dir "cobrefoc". Aquest nom té l'origen en l'obligació d'apagar (o cobrir) el foc de

la llar i així instar a tothom a anar a dormir. El mot, que trobem en francès *couvre-feu*, en italià *coprifuoco*, en anglès *curfew* o en occità *cubrifuòc*, no l'hem sabut trobar en cap diccionari català. Dubtem, per tant, del seu ús generalitzat a Catalunya. En canvi, sí que tenim exemples molt reculats de "queda". És especialment significativa la referència en

el *Llibre de Consells* dels Jurats de Reus de 1633: "que's toca a la queda donades les deu ores, e tots aquells que de aquella ora en avant se trobaran caiguin en dita pena (pagar una multa de 3 lliures), e qui no tindrà per a pagar la pena, trenta dies de presó".

El toc constava de més de vint batallades que a l'hivern es feien a les nou del vespre i a l'estiu, a les deu. A Olot no hem trobat cap document que especifiqui com es feia. Les consuetes

de l'església de Sant Esteve, que recullen amb minuciositat els tocs religiosos, no deixen constància dels d'ús civil. No hem de dubtar, però, que formava part del paisatge sonor olotí. I això em fa pensar que, ara que tornem a prohibicions d'èpoques que donàvem per superades, recuperar el so de les campanes per anunciar el confinament nocturn podria donar a la nostra ciutat un toc gairebé poètic.

XAVIER PALLÀS MARIANI

Campanòleg, professor a l'EMMO i membre del PEHOC

MARGARIDA CASACUBERTA

L'any 1986, a la *Revista de Girona*, Narcís-Jordi Aragó dedicava una part de la secció "Guia per a masoquistes" a "Un monument anomenat Mas Ventós". Hi lloava, per poc habitual, la iniciativa de la mestressa de la casa d'iniciar els tràmits oficials per declarar un edifici particular monument historicoartístic. Aragó també hi comentava l'informe favorable que els Serveis Tècnics de l'Ajuntament d'Olot havien emès per tal que la petició fos atesa per la Direcció General del Patrimoni Artístic de Catalunya. Aleshores ben poc havíem sentit a parlar ni de patrimoni literari ni de patrimoni immaterial, i no obstant, Aragó aprofitava la bona notícia periodística per recordar que el principal mèrit de la casa, embolcallada de "misteri" i d'una "inefable bellesa" pel "punt dolç de perfecció assolida per la seva insòlita combinació de línies i volums", era la literatura que havia generat. I reproduïa tot seguit les paraules que el poeta Joan Teixidor (Olot 1913-Barcelona 1992) havia dedicat al mas Ventós en una col·laboració recent al *Quadern d'El País*: "Passo hores i hores a les grans galeries que a dos costats del quadrilàter perfecte de la casa s'obren al paisatge. Les vuit arcades de llevants són una mica feixugues i donen al jardí frondós i al mur negre de pedra volcànica que tanca l'heretat. Tot és com una cambra de verd on canten els ocells i la visió es fa íntima. Les set arcades de ponent són més esveltes i es recolzen graciosament sobre els pilars historiatos. Constitueixen un marc precís per a la visió, que ara té molt camp per córrer cap als sembrats i les muntanyes del fons..."

El poeta que havia volgut ser arquitecte i que havia acabat fent arquitectura a través de les paraules converteix l'espai de la casa en símbol del jo poètic. Els interiors i les galeries menen a un recorregut íntim, solitari i silenciós, per la memòria i el record, on el passat i el present conviuen, on el jo de la infantesa i el de la maduresa es dissolen, on els morts tenen una vida plena (*El Príncep*, 1988) i la Història ha deixat profundes cicatrius. "La casa és vetusta i sòlida –llegim a *Els anys i els llocs* (1985)–. Està situada en un pendís del terreny. (...) Murs ennegrits, més de fortalesa que de pacífica

construcció de camp, la defensen del fred a l'hivern i de la calor a l'estiu. Hi ha el gran espai d'una galeria descoberta que domina la vall boscosa. La casa és a penes visible pel caminant distret; l'amaguen púdricament les branques frondoses dels roures i de les alzines. (...) El bosc ho ha envaït tot i la casa i els qui hi vivim estem submergits en un mar agitat de troncs i de branques. Pels camins, les fulles cruixen sota els nostres peus com seda marcida i podrida pel temps.

Estic, la vida no em dona per a res més, de pas a la casa. He arribat en el matí abrindat per camins solitaris amb el pit ple de sol i de vent. (...)

He trobat la casa igual. Fets recents, una vegada més les guerres civils de sempre, n'alleugeriren la decoració: les estances són ara més dilatades i buides. Hi falten alguns objectes que lentament han aflorat en el meu record: fantasmes, filagarses, infantesa perduda."

Des de les galeries del mas Ventós, el poeta mira cap al paisatge, igualment interioritzat. "Des del lloc on la contemplo habitualment", escriu a *Tot apuntat, 1965-1975* (1981), "la Costa de Pujol és una muntanya massa alta". Li dificulta "la visió" del "bellíssim" perfil de la serralada del Corb i la possibilitat de recuperar la primera experiència de la llibertat adolescent ("unes hores llarguíssimes, buides i desesperades") d'una campana escolar. I, malgrat tot, confessa, "en nits de lluna plena la Costa del Pujol és una cosa molt diferent. El seu gran volum li atorga més misteri i la llum platejada la converteix realment en aquest paradís fantàstic de fades i de gnoms del qual es parla sempre a casa quan ens asseiem a la galeria havent sopat. Llavors ja no m'importa que es converteixi en una mampara que tanca el paisatge. Sembla com si tot esdevingués més íntim i més pròxim."

Espai clos, paisatge nocturn, la casa simbolitza, arribat al final del camí, el retorn del poeta als orígens. "L'horitzó ja no hi és, va fugint i s'escapa. / Cansat i decebut arribaré a l'origen, / com Ulisses al pèlag i el fill pròdig pels camps. / Ve l'hora del retorn, veig la casa dels avis." ("Pròleg", *Fluvià*, 1989).

ELS NOMS DE LA TERRA / TRONA A PROP

XAVIER PUIGVERT I GURT

La majoria de noms de la terra solen guardar una distància social excessiva, pel meu gust. Sobretot els microtopònims, dotats d'una baixa autoestima que els fa pecar de reservats. I tanta discreció, inevitablement, els acaba bandejant dels cenacles on es glorifica el paisatge històric.

Un d'aquests noms que passen desapercebuts, sense llinatge grecoromà per reclamar ni èpica medieval en el seu origen, és el del *veïnat de Can Trona*, a la Vall d'en Bas. El grup de cases va néixer a tocar del camí ral que unia Olot amb Vic al seu pas pel pla de Joanetes. Tot el mèrit de la nova població s'ha de concedir a un pagès de Joanetes, Magí Torrent, que va tenir la feliç idea de requalificar un terreny agrícola que no li devia rendir prou per vendre'l en parcel·les edificables al millor postor. Entre 1771 i 1776, en Magí es va centrar en la venda de solars en una peça anomenada *la feixa d'en Vila* –el propietari anterior– a deu veïns de Joanetes, Sant Esteve d'en Bas i les Preses que es van comprometre a aixecar-hi casa. Evidentment, ell es va reservar un espai per fer-s'hi un habitatge familiar. Ara bé, tot i l'èxit immediat de l'afany urbanitzador, el nou veïnat va necessitar temps abans d'adoptar un nom propi. Finalment,

a partir de 1804, algun document comença a anomenar la desena de cases com *el veïnat d'en Trona*. D'en Trona? Però no hem quedat que el promotor immobiliari era en Torrent?

No sabem si la denominació respon a un hipotètic sobrenom del pagès espavilat o al nom d'un propietari proper –una llinda de 1757 llueix en una casa del veïnat–, però sí d'on procedia aquella opció de bateig. I venia de molt lluny. Més d'un segle abans dels fets relatats, un immigrant gascó, Joan de Trona, es va establir a Sant Esteve d'en Bas i es va casar l'any 1609 a Joanetes amb una criada del mas la Garganta, de Falgars. Van tenir descendència, de la qual tan sols coneixem un Pere Joan Trona, inclòs en una llista de represaliats per la corona espanyola el 1655, després de la guerra dels Segadors. Més enllà, però, no torna a aparèixer cap més individu a les terres d'en Bas amb aquest curiós cognom. Fins que el veïnat d'en Torrent se'l fa seu de manera inesperada.

No es pot negar, doncs, que aquest topònim sorrut guanya molt a curta distància. El seu xiuxiueig amb prou feines és perceptible, però desgrana una enigmàtica història que no té res a envejar als més grandiloqüents.

APUNTS I REPUNTS NATURALS / ENS N'HEM ADONAT?

EMILI BASSOLS I ISAMAT

Mai no oblidarem aquest 2020. El que hem viscut en guany, confinaments, desconexió social, atur, quarantenes, l'adéu a persones estimades, solitud, pèrdua del poder adquisitiu, comunicació..., tot això ens quedarà gravat per sempre més en la nostra memòria. Però, quan tot això hagi passat, em pregunto: n'haurem après alguna cosa? Avui sabem que la pandèmia de la COVID-19 té com a marc original la crisi ecològica que patim a escala mundial, però... ens hem adonat que si continuem amb la despietada depredació de la fauna salvatge d'arreu del món continuarem exposats al contacte amb nous virus? Ens hem adonat de la nostra extrema vulnerabilitat com a espècie? Ens hem adonat que la nostra capacitat d'alterar, contaminar i destruir els ecosistemes naturals del planeta ha arribat a uns nivells insostenibles? Ens hem adonat que això té un efecte directe sobre la salut de les persones? Ens hem adonat com és d'important deixar grans territoris lliures de l'explotació dels seus recursos naturals, com ara les grans extensions de boscos tropicals, per garantir el funcionament global de la biosfera? Ens hem adonat que ens cal entendre molt millor els processos naturals per prevenir i evitar noves epidèmies? Ens hem adonat que, a part de les intervencions de metges, viròlegs i epidemiòlegs en els mitjans de comunicació per anar fins a l'arrel del problema,

també convé escoltar veus acreditades en temes relacionats amb la conservació de la natura? Ens hem adonat que la nostra és una comunitat sorollosa i altament pertorbadora com així ho certifiquen les dades recollides a les estacions de la xarxa sísmica de l'Institut Cartogràfic i Geològic de Catalunya? I després de tants de dies de reclusió obligada, ens hem adonat del benestar i la millora física i emocional que ha representat recuperar el contacte amb la natura, fins al punt que hem estat capaços de descobrir petits detalls que abans ens havien passat desapercebuts? Ens hem adonat que els cants d'ocells se senten millor en silenci, i que la quietud, la pausa, la lentitud són actituds que ens fan valorar més la natura que ens envolta? Ens hem adonat que si féssim les ciutats més habitables els caps de setmana no es produiria un èxode tan massiu cap als espais naturals com la fageda d'en Jordà? Ens hem adonat que si no arranem la gespa tan sovint apareixen flors que atrauen els pol·linitzadors i reneix la biodiversitat? Ens hem adonat que cal canviar l'actual model econòmic, lesiu i immoral, per un de més sostenible i resilient? Ens hem adonat que davant la interrupció obligada del comerç nacional i internacional ens cal reforçar els sistemes productius locals i de proximitat, apropar productors i consumidors, i tenir com a referent la sobirania alimentària amb la qual alguns municipis de la Garrotxa ja han començat a somiar? Ens hem adonat que el model d'Amazon és tan còmode com extremadament agressiu per al medi ambient? Ens hem adonat que la majoria d'indicadors econòmics són profundament perversos perquè imputen l'explotació que es fa dels recursos naturals? Ens hem adonat que cal fer un *reset* global i que la pandèmia ens ha de servir per replantejar la nostra relació amb la natura, pensant en les generacions futures? Ens hem adonat que des d'Olot estant, de manera individual i col·lectiva, també podem contribuir a iniciar el procés de canvi?

M'agradaria pensar que la majoria de respostes a totes aquestes preguntes són afirmatives. Però no n'estic segur.

DIBUIXOS AMB EL COMPONEDOR / RECORD DALINIÀ

DOMÈNEC MOLI

Els pintors, quan també són artistes, solen caminar un pas per davant de la societat que poc els entén. Temps era temps, quan el vigia d'Occident, dictador per la gràcia de Déu, el senyor Francisco, entrava sota pal·li a les catedrals, aquest faulista vivia a la capital de l'Empordà federal, una terra plana, enganxada al Mediterrani, a la qual la tramuntana treia la pols quan els tords venien a robar les olives dels olivars. En aquella ciutat, l'Esport acollia els senyors de missa de dotze: missal, corbata i barret, si calia. Cafè, conyac i havà, per començar les llargues i avorrides tardes dels diumenges. Per aquells anys cinquanta, aquelles veus ronques, guturals, solien construir les més negatives crítiques sobre un pintor, fill d'aquella terra, i la seva obra. Aquells senyors, la cresta cultural, el vèrtex en el qual es concentraven totes les virtuts del nacionalcristianisme, mai no varen poder acceptar que Dalí, fill d'un notari, anés pel món fent coses que ells no entenien. El faulista, per aquells anys, mai no va conèixer el pintor, però les referències que flotaven pels àmbits "culturals" arribaren a fer-li pensar que es tractava d'un ciutadà deliciosament tocat de l'ala. Res tan lluny de la realitat.

Varen passar vint anys, com en les novel·les de Dumas: l'amic Pepito Sibidí, gran persona, despistat notable, deixà

una barca aparcada a Portlligat, a la llera d'una riera que porta aigua quan plou. I va ploure. L'avisaren que la barca surava airosa enmig de la badia. En Pepito i el faulista anaren a rescatar l'embarcació. En la petita badia, ja de per si incapaç de parir una onada, el mar presentava un aspecte de seda. Mentre arrossegaven la barca sobre pedres i sorra, s'acostaren uns bigotis que assenyalaven cap al blau del cel. Vàrem tenir una llarga conversa sobre Portlligat, el temps, les pluges, la riera... Ens vàrem presentar i acomiadar amb una encaixada.

Dos anys més tard, aquest faulista era a la llibreria de Figueres del senyor Canet, el qual durant molts anys el va proveir de llibres prohibits segons llista de la santa mare Església (l'Índex, al qual mai se li podrà agrair tanta informació sobre el que calia llegir), quan va entrar el pintor de Portlligat. Dos anys després! Em va mirar i em va dir: "Hola, senyor Moli". La memòria de l'artista Dalí hauria fet caure de cul aquells clients de l'Esport que havien fet dubtar seriosament el faulista sobre el seu estat mental. Aquells senyors, si ara veiessin la gentada que visita cada any el museu d'aquell criticat fill del notari Dalí... I ningú no demana per ells. Tampoc pel faulista, és veritat.

JOSEP M. MUÑOZ

“Cal combatre el tòpic, perquè mai no és innocent”, deia Pierre Vilar, l'historiador que més ha contribuït a explicar els orígens de la Catalunya contemporània. Format com a geògraf, Vilar començava la seva recerca per la base demogràfica i econòmica: primer, el “nombre dels homes” (ara algú hi afegiria “i de les dones”, però aquesta és una altra història), i després les seves activitats econòmiques. Al capdavall, aquesta és la informació bàsica sobre qualsevol lloc: quants són i com es guanyen la vida.

Tot plegat fa que, per acostar-se a una visió d'Olot exempta de llocs comuns, calgui començar per l'estadística: serà, sens dubte, la millor manera de combatre el tòpic que l'associa a una ciutat tancada i ruralitzant. L'Idescat ens n'ofereix aquestes dades: una població, creixent, de 35.228 habitants l'any 2019, amb una forta migració procedent de més enllà de les fronteres, que fa que 7.089 dels 35 mil habitants siguin de nacionalitat estrangera: un 20% de la població total. *Pas mal!*, sobretot si tenim en compte que la mitjana de població estrangera a Catalunya és d'un 15%. En el nombre de titulats superiors, però, l'ordre s'inverteix: un 14% dels habitants d'Olot té estudis universitaris, davant d'un 20% en el conjunt català. La majoria d'olotins té estudis de segon grau, de forma congruent amb una ciutat on la majoria de la gent que treballa, ho fa en els serveis i la indústria. El pes dels treballadors industrials, d'acord amb el nombre d'afiliats a la Seguretat Social, és molt més alt que a la resta de Catalunya: un 26% enfront d'un 16% del total català.

Ja en sabem unes quantes coses, doncs. *Ciutat oberta*, per començar. Només cal passejar pel carrer per comprovar l'elevat nombre de gent d'altres procedències amb qui et toparàs. La Mita m'adverteix, però, riallera, volent refredar el meu entusiasme de sociòleg afeccionat: “És que tots els altres van en cotxe, encara que sigui per anar a la cantonada, i els immigrants i nosaltres dos som els únics que anem a tot arreu a peu”. L'estadística, sempre cal matisar-la. *Ciutat industrial*: malgrat les fàbriques abandonades que trobes per la ciutat –i que ni la iniciativa privada ni la pública no han sabut convertir encara en pisos assequibles que són, em diuen, tan necessaris en una ciutat amb els lloguers alts–, el que és cert és que Olot i la Garrotxa han aguantat millor

la crisi del 2008, gràcies a la seva base industrial i exportadora: el contrast amb l'Empordà, per exemple, quant a nivell d'atur, és clarament favorable a la Garrotxa. Quan anem a comprar-li una figureta de pessebre al seu taller, l'Ester Font ens explica una història fascinant: ella dirigeix un equip de dones escultores, sortides de l'Escola de Belles Arts, que treballen en una fàbrica gran (250 treballadors) que es dedica a fer maniquins per a marques com Zara. (I afegeix, l'endemà que els maniquins apareixen als aparadors de Zara, ja hi ha algú que els copia a la Xina). Dels tallers de sants a les fàbriques de maniquins, Olot és als aparadors de mig món.

Ciutat integradora? Olot és a mig món, i mig món és a Olot. Uns quants col·lectius ben visibles: magribins, panjabis, senegambians, xinesos i, en els últims anys, altres col·lectius, com els romanesos. La ciutat n'ha estat molt conscient, i ha fet esforços convincents de pedagogia per explicar que, en algun moment o altre, tots hi hem vingut d'algun lloc, més o menys llunyà. El projecte de recerca d'un grup de sociòlegs encapçalat per Jordi Feu que va culminar, l'any 2004, en una exposició que es va fer a l'Hospici, *Els nous olotins*, em va semblar exemplar en molts sentits, tant en el plantejament com en les conclusions. En sortir de l'Hospici, podies trobar-te davant de l'aparador de can Ferrer un grup de nens fills de senegambians, amb les bicicletes a terra, embadalits davant una mona de Pasqua que reproduïa el Camp Nou, i parlant entre ells en olotí. La llengua i el Barça segueixen sent camins d'incorporació a la societat d'acollida. Però fins a quin punt ha aconseguit Olot incorporar la immigració recent? Fins a quin punt hi ha una segregació espacial i social? Fins a quin punt hi ha desconfiança i rebuig? Els magres resultats dels partits xenòfobs, que a penes han aconseguit una representació institucional escassa i breu, són un indicador molt positiu al respecte. Al carrer, veus sovint colles d'adolescents, blancs i negres barrejats. És un altre símptoma encoratjador, però no oblidem que la prova del nou no la tindrem fins que els matrimonis mixtos no deixin de ser una excepció. El dia que això passi, Olot haurà trencat tots els tòpics i haurà demostrat que batega al compàs del món cap al qual ens dirigim, per no dir el món en el qual ja som.

BREVARI

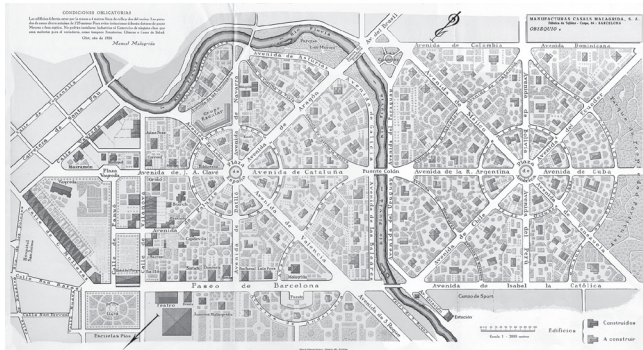
Fins al 10 de gener es pot veure al Museu de la Garrotxa l'exposició “*Ci-garrillos París*” i la publicitat moderna, que presenta la faceta publicitària de l'empresari Manuel Malagrida Fontanet (Olot, 1864–Barcelona, 1946). La mostra, organitzada pel Museu de la Garrotxa i la Fundació Vila Casas, comissariada per l'historiador de l'art Ricard Mas Peinado, conté diversos materials (fotografies, opuscles, paquets de tabac) procedents del Fons Manuel Malagrida Fontanet de l'Arxiu Comarcal de la Garrotxa, que també es reproduïxen en el catàleg editat per a l'ocasió.

...

Per sisè any consecutiu, l'Arxiu Comarcal de la Garrotxa proposa als seguidors dels seus comptes de Twitter i Instagram un joc sobre el patrimoni local, amb elements que combinen la història, la memòria, l'arquitectura i la fotografia en forma de **calendari d'advent**. En aquesta ocasió, l'Arxiu Comarcal publicarà diàriament, de l'1 al 24 de desembre, la imatge d'un fragment de la façana d'un edifici de la ciutat d'Olot, extreta del plànol original o d'una fotografia antiga. La imatge anirà acompanyada d'un text al·lusiu per tal d'ajudar els seus seguidors a identificar la construcció. Com sempre, l'endemà se'n donarà la solució. Recordem que aquest calendari d'advent virtual s'inspira en la iniciativa impulsada per l'organisme públic anglès English Heritage l'any 2014.

...

La Cartoteca Digital de l'Institut Cartogràfic i Geològic de Catalunya (<https://cartotecadigital.icgc.cat>) conté la col·lecció “La Cartoteca hostatja”, on les institucions que disposen de mapes i plànols rellevants poden difondre en línia els seus documents. És el cas del *Plano geométrico-topográfico del termino de Mieres*, fet per l'agrimensor Joan Papell Llenas (Figueres, 1838-1899) l'any 1885, i que es conserva a l'Arxiu Municipal de Mieres. En el plànol s'hi troben representats els límits parcel·lars del terme, els noms d'alguns camps i la trama urbana, per la qual cosa és un document molt interessant per a l'estudi de la toponímia, l'evolució urbanística i la distribució de la propietat de la terra d'aquest municipi de la Garrotxa.

Durant una visita recent a la Sala Oberta del Museu de la Garrotxa per veure l'excel·lent i recomanable exposició *Cigarrillos París i la publicitat moderna*, en la qual s'exposen els cartells publicitaris dels dos concursos promoguts per l'empresari tabaquer olotí Manuel Malagrida, em va venir al cap una anècdota que em va explicar l'arquitecte Joan Roca i Pinet. Vaig tenir el plaer de poder-lo conèixer l'any 1961 quan, acabada la meua carrera d'arquitectura, vaig anar a donar-me d'alta a la delegació de Girona del llavors Colegio Oficial de Arquitectos de Cataluña, on en Roca i Pinet, ja jubilat, feia les funcions de visat dels projectes. Era una persona molt afable, que em donà la benvinguda com a nou col·legiat, i, en preguntar-me d'on era i respondre-li que d'Olot, li va venir a la memòria la seva relació amb la ciutat, atès que en fou l'arquitecte municipal entre els anys 1913 i 1918. Després hi continuà treballant, i hi va deixar un bon testimoni de la seva professionalitat, com en són un bon exemple la fàbrica Descals (1917), l'Elèctrica Bassols (1916-1917), Can Masllorens (1927), Can Joanetes (1927-1929), la reforma del cine Ideal... Però el projecte que li donà més popularitat fou la "Ciudad Jardín", impulsat pel senyor Manuel Malagrida l'any 1916 i conegut popular-

ment com l'eixample Malagrida.

En Roca i Pinet m'explicà que el projecte fou presentat en un acte públic i solemne, molt al gust de l'època, amb la presència de les autoritats i la societat benestant engalanada per a l'ocasió, amb els discursos i aplaudiments de rigor. Es brindà amb xampany –del cava encara no se'n parlava– i m'imagino que en una atmosfera en la qual no hi podia faltar l'aroma dels millors tabacs de la casa. En la cloenda de l'acte, i de manera explícitament pública, el senyor Manuel Malagrida el felicità pel seu treball i amb un gest de magnanimitat li feu entrega d'una bossa plena de moneda en concepte dels seus honoraris. El volum de la bossa i el pes que es donava a entendre causaren un impacte de gratitud en el destinatari, i al públic, una admiració per la generositat del donant.

Però la sorpresa la va tenir el feliç arquitecte quan, ja en privat, obrí la bossa i la trobà plena de la moneda en circulació del més baix valor de mercat. Tot xavalla. Tot una hipòcrita comèdia. I tot només imatge d'un personatge.

Uns anys més tard, el senyor Malagrida construí la torre al final del passeig de Barcelona, encara avui coneguda pel seu nom, que projectà Bonaventura Bassegoda. Pel que es veu, l'estructura de la coberta era de fusta i amb el contrast tèrmic del dia i la nit s'hi provocaren unes deformacions longitudinals, amb els característics sorolls que el silenci de la nit feia més molestos. I el senyor Malagrida no podia dormir. Amb aquestes, en una ocasió en què es trobaren –les relacions mai no foren trencades–, el senyor Malagrida li comentà el problema que tenia a les nits i que a causa dels sorolls no podia agafar el son. En Roca i Pinet va raonar que era possible que les fustes no fossin prou seques i que era un problema de temps. El que es callà fou el que pensava: que podia ser un problema de consciència, perquè, com diu la dita, de vegades val més callar que enraonar.

ME'N RECORDO / 61

Recordo que vaig plorar per anar a l'escola de la Providència i estar contenta el dia que vaig començar al Petit Plançó. Recordo activitats engrescadores amb companys de classe feliços i amb algunes amigues que encara ho són. Recordo baixar lliscant les grederes de Sant Francesc amb el meu germà, els cosins i l'àvia quan encara no hi havia proteccions, restriccions ni es parlava de conservació dels espais naturals. Recordo voltar i jugar amb les amigues pel barri de les Planotes sense perills als carrers. Recordo que ens banyàvem a la riera de Riudaura, on encara baixava prou aigua perquè poguéssim nedar. Recordo anar a la perruqueria que la meua mare tenia a casa a fer-la petar amb les clientes i, de tant en tant, rentar caps, treure rul·los i escombrar. Recordo l'olor de filatura de can Magnets, on el meu pare feia d'encarregat. Recordo que jugàvem enmig de les bales i voltàvem entre les selfactines. Recordo fer xerricar les sabates a la sala d'estudi de l'antiga Biblioteca.

Recordo baixar el carrer de sant Tomàs amb el SEAT 600 que teníem. Recordo jugar a cuit a amagar al Parc Nou. Recordo ballar i repartir totes les sardanes de l'Aplec. Recordo assajar-ne i jugar amb la colla de la Flor de Fajol al claustre del Carme primer, i més endavant al local del carrer Joaquim Vayreda; i la rivalitat amb l'Agrupació Sardanista (l'altra colla de la ciutat). Recordo l'excusa de fer carrosses durant les tardes d'estiu i fer catifes de flors per Corpus per trobar-nos amb els companys de la colla. Recordo els balls de l'Institut amb les descobertes i les emocions d'una adolescència remoguda. Recordo les llargues tardes del diumenge al Colón, al Gridó o al Núria. Recordo ser de les primeres noies que formava part de la cavalcada reial; uns dies abans de l'esdeveniment, des de l'organització ens van fer pujar totes les participants a l'escenari dels Catòlics i van escollir-ne tres per ser les acompanyants de Ses Majestats. Recordo que la meua amiga i jo vam anar

en una carrossa on hi havia un gran ninot inflable que se'ns tirava al damunt. Recordo el compromís i l'orgull de formar part d'Esplais de la Garrotxa. Recordo jugar, cantar i gaudir amb els Quivis de l'Estació. Recordo passar hores i hores xerrant i ballant a les barriques de Festes; i voltar a la nit (sola o amb les amigues) sense por. Recordo Can Xalegre, la ratafia, el *xampanyillo* i les grans tertúlies per arreglar el món a les taules compartides amb tothom qui anava arribant. Recordo la primera feina remunerada venent roba i sabates de marca a La Poma i La Pera. Recordo que després de dos estius la vaig canviar per una de més activa: els casals i els campaments de l'Estiu Riu. Recordo les pràctiques tutelades a la farmàcia de Sant Roc, on vaig aprendre el saber fer de la professió, quan encara es gestionaven les comandes amb etiquetes que penjaven de les caixes dels medicaments. Gràcies a aquest *Me'n recordo*, m'ho he passat bé recordant.

ESTER SALA I CODINA